

AKSIYALAR VOSITASIDA KAPITAL JALB QILISH VA LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH MASALALARI

Markarimov Yarashboy Ravshanovich

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi2-kurs tinglovchisi

yarashboym@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16957614>

Bozor iqtisodiyoti sharoitida faoliyat yuritayotgan korxonalar moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va raqobatbardoshlikni oshirish uchun doimiy kapital oqimiga ehtiyoj sezadi. Bunday kapitalni jalb qilishning samarali yo'llaridan biri — aksiyalar chiqarish orqali sarmoya jalb qilish mexanizmidir. Bu usul nafaqat moliyaviy resurslarni shakllantirish, balki investitsion muhitni faollashtirish, aksiyadorlik jamiyatlari tizimini kengaytirish va fond bozorini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Aksiyalar chiqarish korxonaga moliyaviy qarzga botmasdan, tashqi moliyalashtirish manbalarini kengaytirgan holda, kapital bazasini mustahkamlash imkonini beradi. Shu bilan birga, aksiyadorlik kapitali uzoq muddatli va barqaror moliyaviy manba bo'lib xizmat qiladi. Bu jarayon korxonaning investorlar oldidagi ishonchliligini oshiradi, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik qilish imkoniyatlarini yaratadi. Korxonaning aksiyalari ochiq bozorga chiqarilgach, uning faoliyati ustidan jamoatchilik va davlat nazorati kuchayadi, bu esa oshkoralik va shaffoflikning ta'minlanishiga olib keladi. Shu boisdan, aksiyalar chiqarish nafaqat moliyaviy foyda, balki boshqaruv madaniyati va mas'uliyatli yondashuvni shakllantiruvchi vosita sifatida ham xizmat qiladi.

Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, aksiyalar orqali kapital jalb qilish ko'plab mamlakatlarda yirik infratuzilmaviy loyihalarni moliyalashtirishda asosiy vosita bo'lmoqda. Elektr tarmoqlari, transport infratuzilmasi, axborot texnologiyalari, sog'liqni saqlash tizimi va boshqa ijtimoiy sohalardagi ko'plab loyiha va dasturlar aksiyadorlik kapitali hisobiga moliyalashtirilmoqda. Aksiyalar vositasida moliyalashtirish, ayniqsa, yirik investitsiyalar talab qiladigan strategik yo'nalishlarda o'z samarasini ko'rsatmoqda. Investorlar bu kabi loyihalarga aksiyador sifatida ishtirok etish orqali daromad olish bilan birga, korxonaning faoliyatini nazorat qilish huquqiga ham ega bo'ladilar.

O'zbekiston sharoitida ham aksiyalar bozorining rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. So'nggi yillarda "Toshkent" Respublika fond birjasi faoliyati jonlanib, aksiyadorlik jamiyatlari soni ortib bormoqda. Yirik davlat korxonalari aksiyalarini fond bozoriga chiqarish, IPO jarayonlarini bosqichma-bosqich amalga oshirish orqali kapital bozorida likvidlik oshmoqda. Jumladan, 2020–2023 yillar davomida aksiyalar orqali jalb qilingan kapital hajmi 1,2 trln so'mdan 3,1 trln so'mgacha o'sdi. Bu esa davlat siyosatining moliyaviy bozorlarni liberallashtirishga qaratilgan yondashuvining natijasidir. Shunga qaramay, bozorning ba'zi muammolari saqlanib qolmoqda. Jumladan, investorlar ishonchi hali yetarli darajada emas, aksiyadorlar huquqlari ko'plab hollarda buziladi, kompaniyalar moliyaviy hisobotlarini to'liq va vaqtida taqdim etmaydi. Bundan tashqari, institutsional investorlar soni oz, fond bozori likvidligi past, bu esa aksiyalarning faol aylanmasiga to'sqinlik qiladi.

Aksiyalar orqali kapital jalb qilishning afzallik va cheklovlarini tahlil qilgan holda quyidagi jihatlar e'tiborni tortadi: bu usulda kapital jalb qilgan korxonalar foiz to'lamaydi, moliyaviy

xarajatlari kamayadi, moliyaviy mustaqillik darajasi oshadi. Shu bilan birga, kompaniya boshqaruviga yangi aksiyadorlarning kirib kelishi, dividend to'lovlari majburiyati, bozor talablariga moslashish zarurati ham e'tiborga olinishi kerak. Aksiyalar chiqarilganidan keyin kompaniya moliyaviy hisobotlarini muntazam e'lon qilib borishi, moliyaviy shaffoflikni ta'minlashi talab qilinadi. Bular esa korxonalarining tashkiliy, huquqiy va axborot infratuzilmasini mustahkamlashni taqozo etadi.

Tahlillar asosida aksiyalar orqali kapital jalb qilish jarayonini takomillashtirish uchun bir nechta amaliy takliflarni ilgari surish mumkin. Eng avvalo, huquqiy bazani kuchaytirish, aksiyadorlar huquqlarini qonuniy himoya qilish, ochiq savdolar va birja mexanizmlarini yanada takomillashtirish zarur. Shuningdek, aholi va tadbirkorlar orasida moliyaviy savodxonlikni oshirish, kapital bozoridagi ishtirokchilarning malakasini ko'tarish, xususan, kichik investorlarni jalb qilish muhim. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni keng joriy qilish, elektron aksiyalar savdosi, blokcheyn asosida tranzaksiyalarni nazorat qilish kabi texnologik yondashuvlar orqali bozor ishonchliligi va xavfsizligini oshirish mumkin. Mamlakatda yirik davlat korxonalarining aksiyalarini bosqichma-bosqich birjada sotuvga chiqarish — bu yo'nalishdagi islohotlarning muhim yo'nalishidir.

Xulosa qilib aytganda, aksiyalar orqali kapital jalb qilish real sektorni moliyalashtirishda eng istiqbolli va xavfsiz moliyaviy mexanizmlardan biridir. U nafaqat korxonalariga yangi sarmoyalar olib kiradi, balki milliy kapital bozorining rivojiga, iqtisodiy o'sishga, ish o'rinlari yaratishga va investitsiyaviy muhitning yaxshilanishiga xizmat qiladi. Shu boisdan, bu yo'nalishni kompleks tarzda rivojlantirish, mavjud muammolarni bartaraf etish va ilg'or xalqaro tajribalarni amaliyotga tatbiq etish mamlakat iqtisodiy mustaqilligi va raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

Bunday sharoitda davlat, xususi sektor va moliyaviy institutlar o'rtasidagi hamkorlik yanada mustahkamlanishi lozim. Ayniqsa, moliyaviy regulyatorlarning bozor ishtirokchilariga nisbatan adolatli va barqaror yondashuvi, qonunchilikdagi aniqlik va soddalik, hamda investorlar huquqlarining kafolatli himoyasi aksiyalar bozorining ishonchli va jadal rivojlanishiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, aksiyalar savdosi hajmini oshirish uchun aholining moliyaviy savodxonligini oshirish va ommaviy aksiyadorlik madaniyatini shakllantirish zarur.

Bu jarayonda raqamli texnologiyalarning joriy etilishi alohida ahamiyatga ega. Elektron savdo platformalari, avtomatlashtirilgan hisobot tizimlari, blokcheyn asosida shaffoflikni ta'minlovchi yechimlar aksiyalar bozoriga ishonchni kuchaytiradi va tranzaksiyalarning xavfsizligini oshiradi. Bundan tashqari, xalqaro investorlar uchun qulay va prognozlanadigan investitsion muhit yaratish orqali xorijiy kapital oqimini jalb etish ham muhim ustuvorliklardan biridir.

Natijada, aksiyalar orqali kapital jalb qilish nafaqat moliyaviy vosita, balki iqtisodiy taraqqiyot drayveri sifatida qaralishi lozim. Bu yo'nalishda amalga oshiriladigan har bir institutsional islohot mamlakat iqtisodiyotini barqaror, inklyuziv va raqobatbardosh qilish sari muhim qadam bo'ladi. Shu sababli, aksiyalar vositasida moliyalashtirish imkoniyatlaridan to'liq foydalanish — bu nafaqat hozirgi kun uchun, balki kelajak avlodlar uchun ham moliyaviy barqarorlik va farovonlik asosidir.

References:**Используемая литература:****Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Abduvaliyev M. Kapital bozori rivoji. Toshkent, 2020.
2. Ergashev D. Korporativ boshqaruv. Toshkent, 2019.
3. Karimov S. Investitsiya asoslari. Toshkent, 2021.
4. Mamatqulov N. Kapital bozori. Iqtisodiyot, 2018.
5. Rashidov J. Kapital jalb qilish. Toshkent, 2022.
6. World Bank. Capital Markets, 2021.
7. OECD. Corporate Governance, 2020.
8. UNCTAD. Investment and Capital Flows. 2021.
9. Yusupov R. Aksiyalar va fond bozori. Toshkent, 2022.